şifahen ifade edilmesiyle başlanır, iki tarafın iddia ve cevapları dinlenirdi. Divan bürokrasisini yürüten görevliler davayı özetler, şer'an ve örfen ne yapılması gerektiğini teklif ederler, sadrazam bunu uygun görürse arzuhal üzerine yazılır ve sadrazam buyruldusu ile tasdik edilirdi. Arzuhalin bir tarafına kararı içeren i'lâmın yazılması usuldü (Uzunçarşılı, s. 138).

İkindi divanına bürokratik açıdan bakıldığında burada çeşitli defterlerin tutulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim XVI. yüzyılın özellikle ikinci yarısında bu divanda tutulduğu çeşitli kayıtlardan anlaşılan ruûs defterleri bulunmakta, bunlardan bazılarının halen arşiv tasnifinde yanlışlıkla mühimme defterleri serisi içerisinde yer aldığı bilinmektedir. Bu defterlerde yer alan hükümlerin sonlarının sadrazam buyruldusu ile bitmesi dikkati çekmektedir. Bazan ikindi divanı akdi için, "Yevmü'l-cum'a, fî 26 şehr-i mezbûr, bu gün paşa hazretleri ikindi divanı eylediler" şeklinde açık tarih de verilmektedir (meselâ bk. BA, KK, nr. 7501, s. 2).

XVI-XVII. yüzyıllarda düzenli bir şekilde çalıştığı arşiv ve Osmanlı tarihlerindeki kayıtlardan anlaşılan ikindi divanının daha sonraki seyri hakkında bilgi yoktur. Muhtemelen XVIII. yüzyılda Bâbıâli'nin tedrîcen belirgin hale gelmesi, vezîriâzama bağlı reîsülküttâb, çavuşbaşı ve kethüdâ beyin her birinin bürolarının teşekkül etmesiyle bu divan klasik görüntüsü dışında farklı bir şekil kazanmış, Tanzimat döneminde ise tamamen unutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 7501, s. 2; BA, *MD*, XXV, nr. 252; Âlî Mustafa, *Künhü'l-ahbar*, İÜ Ktp., TY, nr. 2290, vr. 89ª; Selânikî, *Târih* (İpşirli), bk. İndeks; Hasan Beyzâde Ahmed, *Târîh* (haz. Nezihi Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Tarih Semineri Kitaplığı, nr. 3277, s. 751-752; Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, *Târîh* (haz. Ziya Yılmazer, doktora tezi, 1990), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 80, s. 373, 395, 525, 610; Naîmâ, *Târih*, I, 325, 445; Th. Thornton, *Etat actuel de la Turquie*, Paris 1812, II, mahkeme kısmı; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 225; Tevkiî Abdurrahman Paşa, *Kānunnâme*, *MTM*, I/3 [1331] içinde, s. 499-500; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 138; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara 1963, s. 103; a.mlf., *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, Ankara 1986, s. 142-146; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986, s. 190; Nejad Göyünç, "XVI. Yüzyılda Ruus ve Önemi", *TD*, XXII (1968), s. 17-34; Tayyib Gökbilgin, "Bâbıâli", *İA*, II, 174.

MEHMET İPŞİRLİ

İKLÂB

(الإقلاب)

Tecvid terimi.

Kalb kökünden türeyen ve sözlükte "döndürmek, çevirmek, altını üstüne getirmek" anlamlarına gelen **iklâb**, tecvid terimi olarak bâ (ب) harfinin önünde bulunan sâkin nûn veya tenvinin idgam yapılmaksızın "mîm"e dönüşmesini ifade eder. Bu durumda sâkin nûn veya tenvin hâlis mîm (maklûb mîm) olarak okunur (من بعد ← مم بعد ، سميع بصير ← سميعم بصير gibi). Sâkin "nûn"un bâ ile aynı kelimede olması (أنبئهم) veya ayrı kelimede bulunması (أن بورك) sonucu değiştirmez. Tenvinin ise daima kelimenin sonunda bulunacağı tabiidir (سميع بصير gibi). İklâb uygulamasının sebebi, yanyana gelen sâkin nûn ile "bâ"nın mahreçlerinin idgam edilecek kadar yakın ve izhar edilecek kadar uzak olmayışı şeklinde açıklanmış, ayrıca "nûn"un "mîm"le gunne ve cehir sıfatlarında, bâ ile de mahrecdeki birliklerine işaret edilmiştir. Bu durumda sâkin "nûn"un bâ ile mahreçleri aynı olan "mîm"e dönüşmesi kaçınılmazdır. İklâbı kıraat imamları ittifakla uygulamışlardır.

Burada sözü edilen maklûb "mîm"in nasıl okunacağında, diğer bir ifadeyle iklâbın nasıl uygulanacağı hususunda -"bâ"dan önce gelen sâkin "mîm"in okunuşunda olduğu gibi (bk. İHFÂ)- ihtilâf bulunduğu ileri sürülmüşse de İbnü'l-Cezerî bunu reddetmiş ve bu "mîm"in ihfâ edilerek okunacağını belirtmiştir (*en-Neşr*, II, 26). Ancak günümüz İslâm dünyasında iklâb, genellikle maklûb "mîm"in ihfâ edilmesi şeklinde uygulandığı halde Türkiye'de ve bazı ülkelerde "bâ"dan önce gelen sâkin "mîm"de olduğu gibi -ve İbnü'l-Cezerî'ye göre yanlış olarak- izhar ile okunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye* (nşr. Ahmed Hasan Ferhât), Amman 1404/1984, s. 265-267; Ebû Amr ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-itḳān ve't-tecvîd* (nşr. Gānim Kaddûrî Hamed), Bağdad 1407/1988, s. 117; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd* (nşr. Gānim Kaddûrî Hamed), Beyrut 1409/1989, s. 70, 168; a.mlf., *en-Neşr*, I, 222; II, 26; Ali el-Kārî, *el-Mineḥu'l-fikriyye 'alâ metni'l-Cezeriyye*, İstanbul 1308, s. 76-79; Mehmed Zihni, *el-Ḳavlü's-sedîd fî ilmi't-tecvîd*, İstanbul 1326, s. 77-78; Gānim Kaddûrî Hamed, *ed-Dirâsâtü'ṣ-ṣavtiyye 'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 443-446.

AHMET MADAZLI

el-İKLÎL

(الإكليل)

Hemdânî'nin (ö. 360/971'den sonra) Yemen tarihine dair eseri.

Tam adı *Kitâbü'l-İklîl min aḫbâri'l-Yemen ve ensâbi Ḥimyer (fî ensâbi Ḥimyer ve eyyâmi mülûkihâ)* olan eser Kahtânîler'in ensâbıyla ilgili olmakla birlikte tarih, dil ve edebiyat, arkeoloji ve folklor gibi birçok alanda önemli bir kaynaktır. Kitapta dağınık olarak astronomi ve tabii bilimlerle âlemin kadîm veya hâdis olduğuna dair kelâmî görüşler de ele alınmıştır. İbnü'l-Kelbî'nin (ö. 204/819) Adnânîler'in ensâbıyla ilgili *Cemheretü'n-neseb*'inin Kahtânîler ve Güney Arabistan için karşılığı *el-İklîl*'dir denilebilir.

Hemdânî'nin 330 (941-42) yılında tamamladığı on ciltten oluşan eserin zamanımıza I, II, VIII ve X. ciltleri ulaşmıştır. İbnü'l-Kıftî I, II, VI, VIII ve X. ciltlerin babasından intikal eden kitaplarla birlikte kendisine Yemen'den geldiğini kaydeder (*İnbâhü'r-ruvât*, I, 282). Kitabın Himyerîler'in tarihini, dilini, atasözleri ve hikmetlerini içeren bölümleri müellifin zamanından beri kayıptır.

Hz. Âdem'in yaratılışıyla başlayan I. ciltte Âdem'in çocukları, Hz. Nûh ve oğulları hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Hz. Hûd'dan bahsedilmiştir. Ensâb âlimlerinin Hûd'un ve Kahtân'ın nesebi hakkında farklı görüşlere sahip olduklarını belirten müellif, Himyer'in nesebini anlatırken önce Kudâa kabilesinin nesebiyle ilgili geniş mâlumat vermiş, ardından Mâlik b. Himyer'den söz etmiştir. II. ciltte Himyer'in nesebini anlatmaya devam etmiş, ensâb âlimlerinin Sadîf'in nesebi hakkındaki ihtilâflarına temas edip Humeysa b. Himyer'in nesebi üzerinde durmuş, ayrıca Havlân kabilesi hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. 1932'de bulunan ilk iki cilt (Berlin Staatsbibliothek, Or. oct., nr. 968) 1943'te faksimile olarak Berlin'de basılmıştır. II. cildin diğer bir nüshası Kahire'de bulunmaktadır. Bu iki cildin bazı bölümleri Oscar Löfgren tarafından neşredilmiştir (Uppsala 1954-1965). Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî, Löfgren'in neşrini esas alarak ciltleri yeniden yayımlamış (Kahire 1383-1386/1963-1966), daha sonra bunları gözden geçirerek tekrar neşretmiştir (I-II, Bağdad 1977-1980).

el-İklîl'in Yemen'in eski binalarını, âbidelerini, Yemen'de medfun şahsiyetleri anlatan ve mezarları tasvir eden VIII. cil-